

УДК 314.44

Голод А.П.

*кандидат географічних наук, докторант
Черкаського державного технологічного університету*

Крадецька А.О.

*студентка
Львівського державного університету фізичної культури*

ДИТЯЧИЙ АДАПТИВНИЙ ТУРИЗМ В УКРАЇНІ: ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ТА ПРОБЛЕМИ БЕЗПЕКИ

ADAPTIVE TOURISM FOR CHILDREN IN UKRAINE: BACKGROUND OF DEVELOPMENT AND SAFETY PROBLEMS

АНОТАЦІЯ

У статті удосконалено теоретико-методологічні основи економічних досліджень адаптивного туризму. Проаналізовано передумови розвитку дитячого адаптивного туризму в Україні. Охарактеризовано сутність проблеми безпеки дітей-туристів з обмеженими можливостями. Здійснено аналіз регіонального виміру розвитку дитячого адаптивного туризму в Україні. Запропоновано використання освітнього туризму в умовах інклюзивної освіти як ефективного засобу соціальної адаптації неповносправних дітей в Україні.

Ключові слова: адаптивний туризм, діти з обмеженими можливостями, проблеми, безпека, регіони України.

АННОТАЦИЯ

В статье усовершенствованы теоретико-методологические основы экономического исследования адаптивного туризма. Проанализированы предпосылки развития детского адаптивного туризма в Украине. Охарактеризована сущность проблемы безопасности детей-туристов с ограниченными возможностями. Осуществлен анализ регионального измерения развития детского адаптивного туризма в Украине. Предложено использование образовательного туризма в условиях инклюзивного образования как эффективного средства социальной адаптации детей-инвалидов в Украине.

Ключевые слова: адаптивный туризм, дети-инвалиды, проблемы, безопасность, регионы Украины.

ANNOTATION

The paper deals with the theoretical and methodological bases of adaptive tourism economic research. Background of development of adaptive tourism for children in Ukraine is analyzed. Essence of safety problems of child tourists with disabilities is characterized. Regional dimension of children adaptive tourism in Ukraine is analyzed. The use of educational tourism in terms of inclusive education as an effective means of social adaptation of disabled children in Ukraine is proposed.

Keywords: adaptive tourism, children with disabilities, problems, safety, regions of Ukraine.

Постановка проблеми. Незважаючи на потужну інформаційну кампанію та розробку і впровадження програм соціальної адаптації людей з обмеженими можливостями, в Україні все ще не налагоджена система комфортної і безпечної життєдіяльності неповносправних. Поширеними є випадки дискримінації людей з особливими потребами та девіантні прояви їх соціалізації. Далеко не повною мірою для вирішення проблем соціальної адаптації людей з обмеженими можливостями використовується і такий потужний інструмент, як туризм, що, з урахуванням значного рекреаційно-туристичного потенціалу України, мав би бути од-

ним із основних засобів соціальної адаптації неповносправних.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми соціальної адаптації неповносправних, зокрема дітей, засобами туризму в Україні були предметом дослідження окремих науковців. Зокрема, В. Монастирський (2012) здійснив аналіз сучасних тенденцій розвитку адаптивного туризму в Україні та Львівській області [6]. Л. Жирак (2012) вивчала вплив туризму на психофізіологічний стан дітей з вадами слуху [4]. І. Арсененко та О. Топаловою (2014) здійснено спробу узагальнення підходів до змісту та класифікації інвалідного туризму [1].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Як бачимо, більшість досліджень є міждисциплінарними і лише фрагментарно описують економічну сутність та соціальне значення адаптивного туризму, зокрема, дитячого. Недослідженими залишаються методологічні основи аналізу дитячого адаптивного туризму та регіональні проблеми його розвитку в Україні.

Постановка завдання. З огляду на це, завданням статті є удосконалення теоретико-методологічної бази економічних досліджень адаптивного туризму, а також аналіз передумов та проблем розвитку дитячого адаптивного туризму в Україні, зокрема, щодо безпеки цієї категорії туристів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до конвенції щодо прав людей із обмеженими можливостями, до неповносправних належать особи, що мають тривалі фізичні, розумові, інтелектуальні або сенсорні порушення, які у взаємодії з різними бар'єрами можуть перешкоджати їх повній, ефективній і повноправній участі в суспільному житті [8].

За даними організації ADD International, близько 15% населення планети – люди з обмеженими можливостями (80% з них – у країнах, що розвиваються). Як свідчать наявні тенденції, ця категорія осіб постійно зростає у зв'язку із старінням населення та поширенням хвороб, пов'язаних із зміною способу життя та погіршенням умов проживання [7].

За інформацією Міністерства соціальної політики України, станом на квітень 2014 року в Україні проживало понад 2,6 млн неповносправних [5], більшість яких, як свідчить практика організації туристичної діяльності в Україні, не залучені до туристичних подорожей. Ще більш гострою згадана проблема є для неповносправних дітей. Варто згадати, що кількість дітей-інвалідів в Україні має тенденцію до збільшення. У 2014 р до цієї категорії належало 168,3 тис. дітей, що на 10,8 тис. більше, ніж у 2010 році [3]. Як свідчить аналіз статистичних показників, у середньому кількість дітей-інвалідів в Україні збільшується щороку на 2,7 тис. осіб (рис. 1).

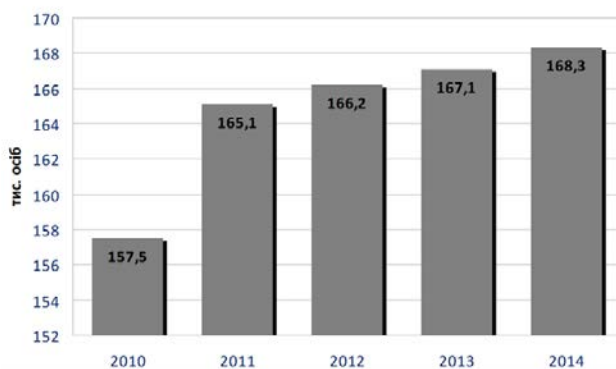

Рис. 1. Кількість дітей з обмеженими можливостями в Україні у 2010–2014 рр.

У той же час практика організації туризму для людей з обмеженими можливостями у економічно розвинутих країнах перебуває на високому рівні. У першу чергу акцент здійснюється на створенні безпечної та доступної інфраструктури і впровадженні програм соціальної адаптації для неповносправних.

На підставі аналізу наявного доробку авторів щодо досліджуваної проблематики можна сформулювати визначення адаптивного туризму як сукупності видів та форм туристичної діяльності, що здійснюються з метою якнайповнішого забезпечення потреб туристів з обмеженими можливостями (особливими потребами). Однією із найважливіших потреб окресленої категорії туристів є безпека туристичних подорожей.

Як свідчить аналіз сучасних підходів до трактування категорії безпеки туризму, у вітчизняній та й зарубіжній науці наразі не розроблено не лише загального підходу у цьому напрямку економічних досліджень, але й не зовсім чітко виділені головні концепції трактування безпеки туризму, її принципів, факторів та структурно-функціональних особливостей; недооцінений також регіональний рівень дослідження. Очевидно, одним із першочергових завдань для вирішення зазначеної проблеми має бути обґрунтування теоретико-методологічних основ дослідження гарантування безпеки туризму в регіоні на основі аналізу та узагальнення наявних підходів у вітчизняній та зарубіжній науці.

У нашому розумінні безпека туризму – це стан функціонування туристичної сфери певного регіону (держави) у визначений період часу, що характеризується відсутністю загроз і таким поєднанням туристичних ресурсів та інфраструктури, яке дозволяє забезпечити стабільний розвиток конкретної територіальної рекреаційної системи у майбутньому.

Базуючись на наявних у вітчизняній та зарубіжній науці підходах, пропонуємо виділяти три елементи безпеки туризму:

- 1) безпека туристичного бізнесу (економічна безпека туризму);
- 2) безпека туристичних об'єктів (дестинацій);
- 3) безпека в туризмі (безпека туристів).

Перший елемент найчастіше розглядається в економічних дослідженнях на рівні галузі або конкретних туристичних підприємств. Другий елемент перебуває у центрі уваги екології та географії, причому розглядається переважно деструктивний антропогенний вплив на природні туристичні ресурси і об'єкти. Третій елемент є центральним у дослідженнях методики організації подорожей різних видів активного туризму і може мати певне значення також для туристичного страхування.

Безпечність подорожей дітей з обмеженими можливостями, на наш погляд, найдоцільніше розглядати у рамках соціальної безпеки туризму в регіоні, яку ми трактуємо як стан функціонування регіональної туристичної системи, що характеризується захищеністю усіх її підсистем (туристів, туристичних підприємств та дестинацій) від зовнішніх та внутрішніх загроз соціального характеру, а також здатністю адекватно реагувати на виклики і забезпечувати формування стійкого стратегічного потенціалу розвитку туризму в умовах соціалізації економіки регіону [2, с. 145].

Очевидно, що розвиток адаптивного туризму висуває особливі вимоги до безпеки туристичних груп, адже саме для цього виду туризму характерний максимальний акцент, власне, на безпеку туриста, на відміну від безпеки туристичних організацій, об'єктів (дестинацій).

Потребуючи особливих умов облаштування повсякденного життя, діти з обмеженими можливостями, безперечно, вимагають також специфічного підходу до умов здійснення туристичних подорожей. Варто зауважити, що окрім маршруту як пересування за визначеним шляхом, відповідно до встановленого програмою графіку, безпеці туристів з обмеженими можливостями можуть загрозовувати й самі туристичні об'єкти. У цьому відношенні, на відміну від інших видів туризму, нема такої суттєвої відмінності у безпеці природних та історико-культурних і соціально-економічних туристичних об'єктів. Часто об'єкти антропогенного походження, використання яких не становить суттєвої загрози для пересічної людини, можуть бути небезпечними для дітей-неповносправних набагато більше, ніж природні об'єкти.

Водночас, обираючи між природними туристичними об'єктами та об'єктами антропогенного походження, для розробки маршрутів дитячого адаптивного туризму, на наш погляд, перевагу слід надавати все ж історико-культурним об'єктам, однак розглядати їх доцільно у межах певних ландшафтних одиниць.

Важливою вимогою до вибору території проходження маршруту має бути сприятлива екологічна ситуація та наявність розвинутої інфраструктури, насамперед, транспортної та медичної. Власне тому, на наш погляд, важкодоступні та малоосвоєні гірські та лісисті території, які мають низький рівень екологічного забруднення та високу атрактивну і лікувально-оздоровчу цінність, не можуть використовуватися у маршрутах дитячого адаптивного туризму, за винятком тих категорій неповносправних, що не мають протипоказань для здійснення складаних туристичних мандрівок. Отже, гарантування безпеки в дитячому адаптивному туризмі можливе лише за умови доступності транспортних шляхів і медичної допомоги у будь-якій точці маршруту, а не тільки з огляду на безпечність обраних туристичних об'єктів.

Зважаючи на, загалом, достатнє ресурсне забезпечення розвитку туризму в Україні, а також суттєвий науковий доробок щодо його дослідження, зокрема, на регіональному рівні; однією із основних передумов розвитку дитячого адаптивного туризму вважаємо кількість неповносправних, зокрема дітей, у регіонах України. З одного боку, велика частка дітей-інвалідів у населенні регіону зумовлює високий попит на послуги щодо організації дозвілля цієї категорії споживачів, а з іншого – створює можливості

для реалізації програм міжрегіонального обмінного туризму, наприклад освітнього.

Із метою аналізу передумов розвитку дитячого адаптивного туризму в Україні ми розраховували показник кількості дітей-інвалідів на 10 тис. осіб населення за регіонами. На основі обчислених показників, а також даних про загальну кількість і частку неповносправних у регіонах України було розроблено картосхему (рис. 2).

Як бачимо, найвища концентрація дітей з обмеженими можливостями (понад 50 на 10 тис. осіб) притаманна західним та північним регіонам України – Рівненській, Волинській, Житомирській, Закарпатській та Івано-Франківській областям. Мінімальні значення цього показника характерні для низки східних та південних регіонів. З урахуванням цього, а також регіонального розподілу показників загальної кількості і частки неповносправних у регіонах України можемо констатувати, що найбільш перспективними із точки зору організації як внутрішньорегіонального, так і міжрегіонального дитячого адаптивного туризму є області Західного регіону України. Особливо на цьому фоні виділяється Львівська область, що поєднує у собі ресурси для низки видів фізичної та пізнавальної рекреації та володіє порівняно добре розвинутою і безпечною для туристів з обмеженими можливостями інфраструктурою.

Одним із перспективних напрямків розвитку дитячого адаптивного туризму в Україні, на наш погляд, є освітній туризм в умовах інклюзивного навчання. Основною перевагою цього виду туризму є те, що діти з обмеженими можливостями не піддаються сегрегації. Вони подорожують у групі свого класу, тобто разом зі здо-

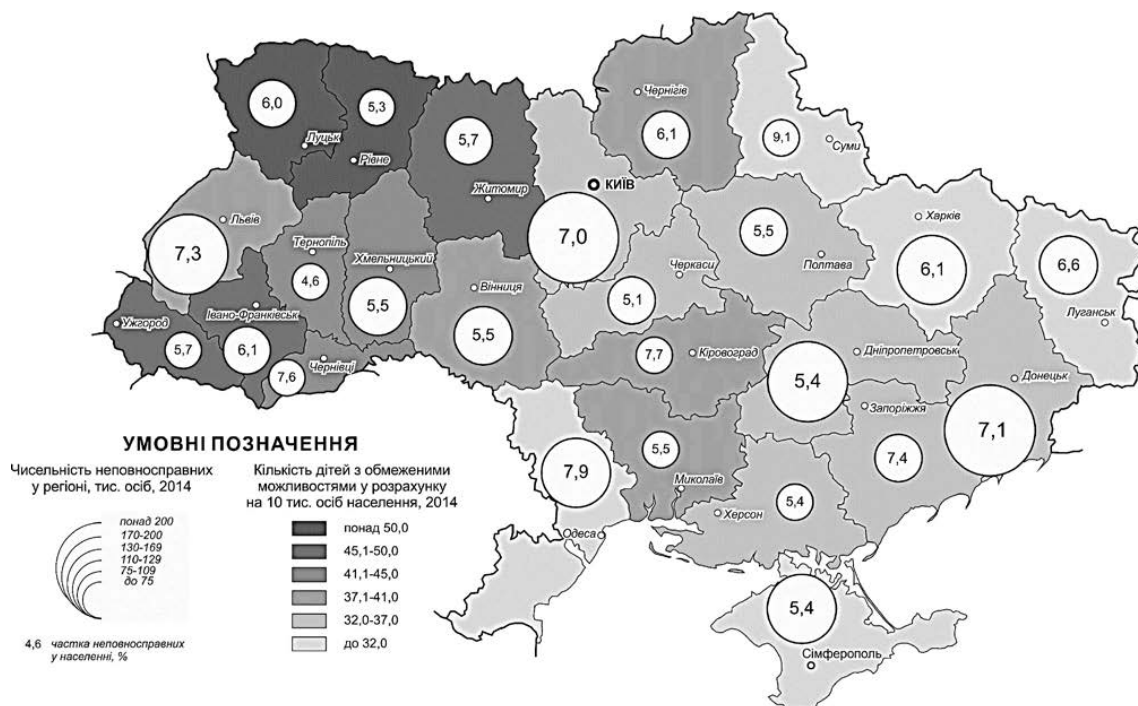

Рис. 2. Регіональні відмінності розподілу неповносправних в Україні

ровими дітьми до інших шкіл, де навчаються діти як з вадами, так і без.

На нашу думку, видатки на харчування та проживання в освітньому туризмі для дітей з обмеженими можливостями мають лягати на школи та фонди, які займаються розвитком інклюзивної освіти в Україні та світі, а перевезення можуть здійснюватися за рахунок батьків. Водночас екскурсії для неповноправних дітей варто організовувати безкоштовно органами місцевого самоврядування або ж громадськими організаціями приймаючого міста, оскільки в інклюзивному класі знаходиться невелика кількість таких дітей.

Очевидно, що інклюзивна освіта та освітній туризм для дітей з обмеженими можливостями є взаємопов'язаними елементами, розвиток одного з яких призводить до наслідкового розвитку іншого. Результативність подорожей інклюзивного класу (групи) значною мірою залежить від усіх членів команди (керівників закладів, з якого виїжджають та до якого прибувають, педагогів, лікарів, психологів, дефектологів, реабілітологів, батьків), комплексного підходу до планування і реалізації корекційно-розвиваючих заходів.

Висновки. Отже, з урахуванням регіональних особливостей гарантування безпеки туристів та забезпеченості регіонів України ресурсами для адаптивного туризму можемо констатувати, що найбільш придатним для організації подорожей для дітей із особливими потребами є Карпатський регіон. Водночас, в карпатських областях усе ще гострою є проблема розвитку інфраструктури, не лише туристичної, а й загальної. Доступність більшості туристичних об'єктів, що знаходяться за межами великих міст, для неповносправних туристів залишається надзвичайно низькою. У цьому контексті очевидно є необхідність використання зарубіжного досвіду організації адаптивного туризму, зокрема, напрацьованого у сусідній державі – Польщі, Словаччині, Угорщині, Румунії.

Зважаючи на необхідність наукового обґрунтування шляхів вирішення наявних проблем розвитку адаптивного туризму в Україні, а також слабку розробленість теоретико-методологічних основ досліджень відповідного спрямування, вважаємо, що окреслена тематика є перспективним напрямом наукових пошуків у вітчизняній економічній науці.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Арсененко І. Інвалідний туризм: поняття, класифікація / І. Арсененко, О. Топалова // Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах Європи та Азії: матеріали IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (Переяслав-Хмельницький, 30-31 липня 2014 року). – Переяслав-Хмельницький, 2014. – С. 9-11.
2. Голод А.П. Соціальна безпека туризму в регіоні: сутність та методика оцінювання / А.П. Голод // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2014 – Вип. 9-1. – Ч. 3. – С. 144-147.
3. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
4. Жирак Л. Психологічна реабілітація дітей із вадами слуху засобами рекреаційно-туристичної діяльності / Л. Жирак // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. – Луцьк, 2012. – № 2. – С. 229-232.
5. Кількість інвалідів за регіонами [Електронний ресурс] // Міністерство соціальної політики України. – Режим доступу: http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/article%3Bjsessionid=96B256797EE26FE96EB5DAE00CC34E4C?art_id=117438&cat_id=117425.
6. Монастирський В. Організація туризму для осіб з обмеженими можливостями у Львівській області / В. Монастирський // Вісник Львівського університету. Серія: Міжнародні відносини. – 2012. – Вип. 29 (2). – С. 164-170.
7. Annual Review 2012 [Electronic resource] // ADD International. – Access mode: http://add.bigmallet.co.uk/sites/default/files/ADD_International_Annual_Review_2012.pdf.
8. Convention on the Rights of Persons with Disabilities [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.un.org/disabilities/convention/conventionfull.shtml>.